

SZÜLŐI VÉLEMÉNYEK A PANDÉMIA IDEJÉN MEGVALÓSULT ONLINE ZENEOKTATÁSRÓL

PARENTS' OPINIONS ON THE RESULTS OF ONLINE MUSIC EDUCATION DURING THE PANDEMIC

Kerekes Rita – Mike Ádám – Radócz J. Miklós – Szűcs Tímea

Összefoglalás

2020 márciusa nem várt helyzet elé állította az oktatás valamennyi színterét, így a zenei nevelés területét is. A zenepedagógusok számára az órátartás és az ismeretek átadásának online környezetbe való implementálása jelentette a legnagyobb kihívást. A tanulók rugalmassága és alkalmazkodóképessége mellett a szülők segítő támogatása tette lehetővé a produktív együttműködést. Az otthontanulás tapasztalatainak megismerése az oktatás számára is új lehetőségeket nyitott. Mindezüdíg a szülői oldal véleménye kevésbé nyert teret a tudományos kutatások terén, ezért jelen munkánk során az online zeneoktatás láthatatlan aktorainak benyomásait mértük fel. A kérdőív nyitott kérdéseire kapott válaszokat MAXQDA Analytics Pro kvalitatív adatelemző szoftver segítségével kvantifikáltuk. Eredményeink prezentálása során törekedtünk a zenetanári és a szülői meglátások különbségeinek feltárására. Az online zeneoktatás előnyeinek és hátrányainak túl bemutatásra kerültek a pre- és poszt-covid időszak zenepedagógiai sajátosságai, továbbá azon szülők véleménye is, akik a pandémiás időszak alatt több zenét tanuló gyermeket is neveltek.

Kulcsszavak: online zeneoktatás, Covid 19, MAXQDA, szülői vélemények

Abstract

March 2020 has presented an unexpected challenge for all aspects of education, including music education. For music teachers, the biggest challenge was to implement the lessons and knowledge transfer in an online environment. In addition to the flexibility and adaptability of the students, the support of parents made productive collaboration possible. Learning from home learning experiences also opened up new opportunities for education. To date, the views of parents have received less attention in academic research, so in the present work we measured the impressions of the invisible actors in online music education. The answers to the open-ended questions of the questionnaire were quantified using MAXQDA Analytics Pro qualitative data analysis software. In presenting our results, we sought to explore the differences between music teachers' and parents' perceptions. In addition to the advantages and disadvantages of online music education, the music pedagogical characteristics of the pre- and post-covid period were presented, as well as the opinions of parents who had several children learning music during the pandemic period.

Keywords: online music education, Covid 19, MAXQDA, parent reviews

Bevezetés

A technológia fejlődésének köszönhetően a digitális kompetenciákat célzó innovációk elsők között a természettudományos tárgyak és az idegen nyelvek módszertani eszköztárát színesítették. A 2020 elején világméretet öltő Covid-19 világjárvány az online tér lehetőségeinek dinamikusabb megismerésére kényszerítette az oktatás aktorait. A tanítás-tanulás folyamatának online közegbe való kerülése a tanulókat, tanárokat és szülőket szorosabb együttműködésre készítette (Horváth Cz., Lévai & Molnár, 2014; Óváry & Váradi, 2022). A digitális tanulás tapasztalatainak megismerése a hazai és a nemzetközi platformon is az oktatáskutatás új szegmensét képezte. A kutatók a pedagógustársadalom digitális felkészültségét (Szalai et al., 2022; Kerekes & Kiss, 2022), a családok online tanításba való bekapcsolódásának technikai feltételeit (Daubney & Fautley, 2020), a tanulási folyamat produktivitását és a zenetanárok módszertani megújulását is górcső alá helyezték (Sz. Fodor & Molnár-Tamus, 2022; Miksza et al., 2021).

A zeneoktatás speciális tanulási folyamatában a szülői támogató attitűdök (Váradi & Józsa, 2023), a szakmai szempontok mellett a hozzáadott pedagógiai érték is különleges jelentőséggel bír a hangszeres oktatás mester-tanítvány kapcsolatában (Szűcs, 2019; Váradi, 2023). A zenetanítás és -tanulás online környezetben való megvalósulása számos kihívás elé állította a zenepedagógusokat. A hangszeres és csoportos órák valós időben való megtartását a hang- és képminőség problematikája (Szalai et al., 2022) mellett a motiváció fenntartása is nehezítette (Kerekes & Kiss, 2022; Kiss, Kerekes & Bartalis, 2022). Annak ellenére, hogy az online tanulási közeg a problémamegoldó készség dinamikusabb kibontakoztatását segítette elő az oktatási folyamat szereplőinél, a személyes interakciók impulzusai, többletenergiai nem pótolhatók a módszertani eszköztár digitális gyarapodásával sem (Sz. Fodor & Molnár-Tamus, 2022). Kutatásunkban a szülők véleményét és meglátásait összegezzük gyermekeik online zeneoktatásával kapcsolatban.

Elméleti háttér

A Covid 19 járvány következményeként létrejött új tanulási dimenzió az oktatás szereplőinek kapcsolatrendszerét alap-, közép-, és felsőfokon is átformálta. A digitális tanulási folyamat alapja az önálló elsajátítás ideája, melynek feltétele, hogy az egyén készségi szinten rendelkezzen önszabályzó képességekkel (Sz. Fodor & Molnár-Tamus, 2022). Az iskolában – mint az információáramlás egyik kiemelkedő terében – a tanárok, a tanulók személyisége, a szélesebb és szűkebb szociális környezet szabályrendszerének kölcsönhatása érvényesül (Molnár, 2009). Elmondható, hogy az otthontanulás időszakában éppen az oktatásban szereplők egymásra hatásának dinamikája változott meg. Minél fiatalabb gyerekekről beszélünk, annál támogatóbb tanári és szülői beavatkozásra van szükség a tanulmányi eredményesség érdekében. Pusztai és Győri (2021) kutatási eredményei azt mutatták, hogy még a felsőoktatásban résztvevő fiatalokra is negatív hatással volt a jelenléti oktatás szüneteltetése. Csökkent az egyetemisták tanulmányaikba fektetett erőfeszítése, valamint az oktató-hallgató közötti bizalmi viszony sérüléséről is beszámoltak.

A bezártság és a digitális eszközhasználat túlsúlya a tanulók személyiségfejlődésére és lélektani folyamataira is befolyással volt, ennek nyomán követése, utóhatásainak felmérése számos megoldandó feladatot adnak az oktatás résztvevőinek. Az online felületeken elérhető tartalmak fogyasztásának mennyisége és minősége hatással van a gyermekek mentális egészségére, beleértve a társas érintkezés, beilleszkedés kulturális motívumait, valamint a fizikális állapotukat is (Hadnagy, 2016;

Wallance, 1999). Érdemes kiemelni, hogy a zenetanulás pozitív hozadéka az általánosan ismert érzelmi többlet mellett, a stressz- és szorongás levezetésében még inkább megnyilvánult a pandémia időszakában (Vega, 2021; Giannini, 2022).

Az oktatásban résztvevők kapcsolata a zenei nevelésben különleges, hiszen ebben a tanulási környezetben az egy tanár-egy gyermek (mester-tanítvány) oktatási modell, az egyéni foglalkozás valósul meg. A zenepedagógusokra talán még inkább jellemző, hogy elköteleződésük gyökerét egy bensőséges munkakapcsolat jelenti a zenével és a tanulókkal egyaránt. Örömforrásuk a személyes interakciókhoz kötődik, a zenei tudás, tartalom közvetítésén keresztül érzelmekkel dolgoznak. Ezért az online időszakban feltételezhető volt, hogy a személyes jelenlét hiánya mentálisan jobban megviselheti a művészetközvetítésben résztvevőket, mint az egyéb tantárgyakat tanító pedagógusokat (Jones et al., 2010; Miksza & Hime, 2015).

Miksza és munkatársai (2021) az online térben való oktatás tapasztalatait 2023 zenetanár közreműködésével mérték fel. Kutatásukban a téma holisztikus megközelítésére törekedtek. A pandémia hatását vizsgálva fókuszba helyezték a hatékonyságot befolyásoló tényezőket, mind a hivatásra, mind a tanulókra vonatkoztatva. Munkájuk különlegessége, hogy a zenei nevelésben résztvevők mentális állapotára is kiterjedt, mint például a depresszió, a szorongás és a stressz. Eredményeik azt mutatták, hogy az alap- és középfokon tanító zenepedagógusok és a zenei felsőoktatás oktatói is rosszabb lelkiállapotban voltak, kevesebb pozitív érzélemmel rendelkeztek ebben az időszakban. Nemcsak csökkent az elkötelezettségük és a teljesítményük, de a depressziómutatók is magasabb értékeken mozogtak, valamint egészségi állapotuk is romlott. A felmérésben résztvevő zenetanárok közel egyharmada súlyos, szintén egyharmada mérsékelt fokú depresszív állapotról számolt be. Egyedül a kapcsolati skálán érték el jobb értékeket az általános társadalmi eredményeknél (Miksza et al., 2021).

Az online tér tanítási-tanulási folyamatra való hatását a zenei nevelés terén több kutató is taglalja (Kiss, Kerekes & Bartalis, 2022; Szalai et al., 2022). A zenepedagógusok körében végzett vizsgálatok során pozitívként kiemelik a kreativitás és a problémamegoldó készség ösztönzését, a digitális kompetenciák fejlődését, a tananyagok készítését és a rugalmasabb időkezelést. A negatív impulzusok között a családi élet és a munkaidő közötti határ sérülését és összemosódását, az oktatásra való felkészülés megnövekedett időigényét említették (Biasutti et al., 2021).

A 2020. tavaszán, majd 2021. novemberétől megvalósuló online oktatás során a szülők digitális oktatáshoz kötődő szerepe is előtérbe került. Míg a pedagógusok az ismeretanyag átadásának kreatív megvalósításán fáradoztak, az általános iskolába járó gyermekek szüleinek aktívan be kellett kapcsolódnia a tanulási folyamat segítségébe, amellet, hogy saját munkahelyükön is helyt kellett állniuk. Fontos hangsúlyozni, hogy az oktatási színtérbe bevezetett digitális technikai innovációk célja egy olyan új típusú szemlélet kialakítása volt, amely messze túlmutat a tradicionális tanulási módszerek online megerősítésén (Malatyinszky, 2020). Ezzel szemben a pandémia okozta szükséghelyzet, a tanulás kizárólag online környezetbe kerülése elsősorban a tananyag feldolgozását jelentette. Malatyinszky kutatásában 900 szülői visszajelzést dolgozott fel. Mivel a válaszadók több mint 60%-a diplomával rendelkezett, ezért a kapcsolattartáshoz szükséges eszközök használata nem jelentett problémát és az alacsonyabb végzettségűek esetében sem számolt be ennek hiányáról. Gyermekeik támogatásának fokmérője a tanulásra szánt időintervallumban határozható meg. A megkérdezett szülők átlagosan közel 4 órát tartottak szükségesnek az iskolai feladatok elvégzésére, habár csak 60%-uk töltött a gyermekével a gép előtt három órát meghaladó időtartamot. Malatyinszky a szülők magas iskolai végzettségével járó tudásbázisnak tulajdonítja kutatásának azon eredményét, mely szerint a családok 66,6%-a vélte úgy, hogy megfelelő háttérrel és támogatást nyújtott gyermekének ebben az időszakban (Malatyinszky, 2020).

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet támogatásával a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program és a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar, valamint A Jövő Művészetéért Alapítvány művészetpedagógiai kutatócsoportja 2020-ban a zenepedagógusok körében vizsgálta a digitális tér oktatási tapasztalatait (Várad & Józsa, 2022). Munkánk során kirajzolódott, hogy a pedagógusok számára az online közeg összességében – néhány tagadhatatlan pozitívuma ellenére – negatív, hiszen a személyes kontaktus hiánya és az esetleges infrastrukturális és technikai hiányosságok már önmagukban olyan faktorok, amelyek hátrányosan érintik az oktatás sikerességét és minőségét (Szalai et al., 2022; Várad, 2021; Várad, 2022). Az online zeneoktatással kapcsolatosan a szülői nézetek megismerésére ez idáig még nem került sor, így jelen tanulmányunkban a digitális zeneoktatás különböző hatásait ezen újabb szemszögből kíséreljük meg bemutatni. 1) Feltételeztük, hogy a zenepedagógusok és a szülők hasonlóan érzékelték az online zeneoktatás időszakát. 2) Vélelmeztük, hogy azoknál a családoknál, ahol több gyermek is tanult zenét, azaz párhuzamosan kényszerültek bele az online zeneoktatásba, ott a szülők még alaposabban ráláthattak ezen időszak sajátosságaira, így arra is rákérdeztünk, hogy gyermekeik digitális zeneoktatását összevetve tapasztaltak-e bármilyen eltérést. 3) Feltételeztük továbbá, hogy azok a szülők, akik a pandémiás időszak előtt és az alatt is aktívan követték gyermekük zeneoktatását, azok különbséget tapasztaltak a pedagógusok közvetítői attitűdjében, tanítási módszereiben.

Módszertan

A zenepedagógiai kutatócsoport 2022-ben jelentette meg előző kutatásának eredményeit *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* címmel, amelyben kérdőíves formában a zenepedagógusok véleményét vizsgáltuk (Várad & Józsa, 2022). Kutatásunk során arra fókuszáltunk, miként látták és hogyan élték meg ezt az időszakot, ezáltal a digitális zeneoktatás számos területét érintettük. Jelenlegi munkánkban ugyancsak erre az időszakra koncentrálnunk, azonban a fókuszot nem a pedagógusokra, hanem az online oktatás megkerülhetetlen aktoraira, a szülőkre helyezzük. A kutatás során saját szerkesztésű kérdőívet használtunk, amelyet az Evasys felületén készítettünk el. Az online, anonim és önkéntes módon kitölthető mérőeszköz összesen 45 kérdést tartalmazott. A kérdőív öt fő területre volt felosztva: demográfiai adatok, szülői művészeti tevékenységek, gyermekek művészeti oktatása, online zeneoktatás tapasztalatai szülői szemszögből, valamint pedagógusként dolgozó válaszadók kérdései. A kérdőívet 467 résztvevő töltötte ki, az adattisztítás után pedig 458 válaszadó véleménye maradt a mintában. A résztvevők 90%-a nő, és a válaszadók között 40 fő határon túl élő magyar anyanyelvű személy is volt.

Jelen tanulmányunk felépítését és módszertanát illetően az egyszerűbb összehasonlíthatóság végett előző munkánkat vettük alapul (Szalai et al., 2022). Tanulmányunk gerincét a HAngszeres és énekes ZENEoktatás (HAZEN 2020) adatbázis (Várad & Józsa, 2024) nyitott kérdései adják. Első körben a digitális zeneoktatás előnyeire és hátrányaira tértünk ki, amelyekre összesen 390 szülői válasz érkezett. Ugyancsak nyitott kérdések segítségével világítottunk rá arra is, hogy abban az esetben, ha a megkérdezett szülőnek több gyermeke is tanult zenét a digitális oktatás időszaka alatt, akkor tapasztalt-e bármilyen eltérést a gyermekei zeneóráival kapcsolatban. Ezen kérdésre összesen 101 válasz érkezett. Mindezeket kiegészítve arra is rákérdeztünk, hogy abban az esetben, ha a megkérdezett szülő a pandémiát megelőző jelenléti oktatásban is jelen volt gyermekei óráin, akkor tapasztalt-e bármilyen változást a zenepedagógus óratartásában?

Tanulmányunkban a válaszokból leszűrt információk kvantifikálására törekedtünk, amelyhez a MAXQDA Analytics Pro kvalitatív adatelemző szoftvert alkalmaztuk. A szülői vélemények áttekintését és értelmezését követően szisztematikusan kódoltuk a szövegekben előforduló tartalmi elemeket. A kódrendszer létrehozásánál törekedtünk arra, hogy az összehasonlíthatóság érdekében főkéódjaink és alkódjaink lehetőség szerint megegyezzenek a zenetanárok véleményei alapján készített kódokkal (Szalai et al., 2022). Az előnyök és hátrányok tekintetében hét főkéódot¹ hoztunk létre, ezek összesen 351 negatív, valamint 236 pozitív kódot tartalmaznak.

Az olyan szülők válaszait, akiknek párhuzamosan több gyermeke is tanul zenét, szintén előnyök és hátrányok szerint kategorizáltuk, összesen 145 kód megkülönböztetésével. A főkéódot gerincét ez esetben is előző munkánk tapasztalataira építettük, a válaszok relevanciáját tekintve két újabb főkéóddal kiegészítve. A kódok közötti összefüggéseket MAXQDA Analytics Pro segítségével vizualizáltuk.

A pandémia előtti és az online oktatás alatti időszak tanári közvetítői attitűdjeit úgyszintén a főkéódot mentén vizsgáltuk, azonban a válaszok alacsony száma miatt (n=75) a szülői véleményeket hagyományos kvalitatív tartalomelemzési módszerrel vettük górcső alá.

A kutatás eredményei

Az online zeneoktatás előnyei és hátrányai

Elemzésünket a hátrányok gyakorisági sorrendjében közöljük.

1. táblázat. A szülői véleményekhez kapcsolódó fő- és alkódok sorszámai és kódszámai

Kódok	Hátrányok sorszáma	Hátrányok kódszáma	Előnyök sorszáma	Előnyök kódszáma
1. Kapcsolattartáshoz és kommunikációhoz köthető tényezők	1	97	2	31
Emocionális tényezők	1	72	2	7
Óratartáshoz kapcsolódó tényezők	2	10	1	15
Szülőkkel kapcsolatos tényezők	3	8	2	7
Minőség, sikeresség	4	7	3	2
2. Tanuláshoz, tanításhoz, tananyaghoz köthető tényezők	2	71	5	6
Egyéni technikai problémák	1	37	-	-
Ellenőrzés, javítás, számonkérés	2	13	-	-
Csoportos tevékenységek	3	12	-	-
Módszertan, óravezetés	4	9	2	2
Önállóságra nevelés	-	-	1	4
3. Sikerességhez köthető tényezők	3	67	4	8

¹ Előző tanulmányunkban összesen nyolc főkéódot szerepelt, azonban míg a pedagógusi véleményekben az egészség védelme is megjelent főkéódként, addig a szülői oldal mindezt nem domborította ki.

Haladás mértéke	1	27	-	-
Általános tapasztalatok	2	23	1	5
Rendezvények megghiúsulása	3	17	2	3
4. Infrastrukturális és digitális tényezők	4	51	4	8
Digitális eszközök és alkalmazások kezelése	1	29	1	4
Hálózati problémák	2	11	-	-
Hangszer	3	7	-	-
Információtárolás, felvételkészítés	4	2	2	2
Digitális kompetenciák	5	2	2	2
5. Mentális állapothoz köthető tényezők	5	33	3	15
6. Térbeli és időbeli tényezők	6	11	1	90
Időbeli tényezők	1	7	1	41
Térbeli tényezők	2	4	2	39
7. Ellentétes helyre írt adatok	-	21	-	79
Összesen	-	351	-	236

Forrás: HAZEN-adatbázis, 2022

Első főkérdésünk a *kapcsolattartáshoz és kommunikációhoz kapcsolódó tényezők* halmazát foglalja magában. A pozitív és a negatív véleményeket egyaránt négy alkód alá tudtuk rendezni, amelyek a következők: a) emocionális tényezők, b) óratartáshoz kapcsolódó tényezők, c) a szülőkkel kapcsolatos tényezők, d) a minőség és sikeresség. A hátrányok oldalán elsősorban az emocionális problémák domináltak (72 kód), úgy, mint a személyes kapcsolat hiánya (64 kód), vagy a tanár-diák viszony negatív irányú változása (6 kód). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy több válaszadó szerint az online zeneoktatás ideje alatt a kevésbé formális kapcsolatnak köszönhetően szorosabb mester-tanítvány viszony jött létre (4 kód). Pozitív tényező volt továbbá a folyamatosság (12 kód), illetve az órák megtarthatósága betegség vagy karantén esetén is (2 kód). Egy válaszadó szerint a zeneiskolai órák rendszeresebben voltak megtartva, mint a közismereti órák. A megkérdezettek közül többen is kiemelték a szülői bekapcsolódás lehetőségét, a gyermek zenei tanulmányainak naprakész követését (7 kód), azonban volt, aki nehézségként, teherként élte meg ugyanezt (8 kód). További negatív tapasztalatok születtek még a tanári visszajelzések gyakoriságát és gyorsaságát, illetve a nehézkes kommunikációt illetően is.

A legnagyobb különbség a kódszámok mennyiségének vonatkozásában a *tanuláshoz, tanításhoz, tananyaghoz köthető tényezők* csoportjánál figyelhető meg. A negatív oldal kódjainak mintegy ötöde jelen halmazhoz tartozik (71 kód). Negatív vélemények leginkább az egyéni technikai fejlesztés területén születtek, kiemelve a hangszer- és énektechnikai nehézségeket (31 kód), valamint az érzékeny zenei elemek, megformálás érzékeltetésének és átadásának problémáját (5 kód). Az online zeneoktatás hátránya volt még a tanári bemutatás hiánya (4 kód), a javítás, korrigálás komplikáltsága (13 kód), valamint a kamarazenélés és kamaraéneklés megghiúsulása (11 kód). Az egyéni technikai fejlesztés, az ellenőrzés, javítás, számonkérés, továbbá a csoportos tevékenységek alkódok esetén kizárólag negatív tapasztalatokat osztottak meg a válaszadók, azonban a módszertan és óravezetés kategóriáján belül két pozitívum is megjelent, illetőleg szükséges volt egy, kizárólag előnyöket tartalmazó halmaz létrehozása is. Az önállóságra nevelést négy válaszadó szerint is elősegítette az online oktatás, de kedvező hatással volt a pedagógusok módszertani apparátusának fejlődésére, eszközrendszerüknek bővülésére, az újszerű, kreatív feladatok megalkotására is.

Az online zeneoktatás idején felállított pedagógiai célok megvalósulásának mértéke, a hatékonysággal kapcsolatos általános tapasztalatok, valamint a tantermi, kurrikuláris zeneoktatás kísérőrendezvényeinek, mint a hangversenyek, hangszerbemutatók, versenyek megvalósulásának módjai alkotják a *sikerességhez köthető tényezők* főkód három alkódját. Több válaszadó is megkérdőjelezte az online zeneoktatás sikerességét. A rosszabb haladás miatt kevésbé vélték hatékonynak ezt (27 kód), többek szerint pedig kizárólag negatív hatása volt a diákokra (10 kód), vagy kizárólag átmeneti megoldásnak használható (5 kód). A pandémiás időszak jelentős hátránya ezenfelül a koncertek (12 kód), tanulmányi versenyek, élőzenei események szünetelése (5 kód), ezáltal a megszerzett, vagy alakuló színpadi gyakorlat, rutin elvesztése. Egy-egy szülő pozitívként emelte ki, hogy gyermeke sokkal bátrabb lett az online zeneórák alatt, szorgalmasabban gyakorolt, esetleg jobban szerette, mint a hagyományos oktatást, de ez inkább kivételes esetekben volt jellemző. A pedagógusok a zenei rendezvények hiányát egyedi megoldásokkal tudták orvosolni, például templomi zenés szolgálatokkal (3 kód).

Az online oktatás sikeres megvalósításához elengedhetetlen a megfelelő digitális és analóg eszközpark megléte, a speciális alkalmazások ismerete. E komponensek halmaza az *infrastrukturális és digitális tényezők* főkód. Kírvó adat a digitális eszközök és alkalmazások kezelése alkódhoz kapcsolódó 29 kód. Elsősorban a rossz hang- és képminőség (17 és 2 kód), illetve egyéb digitális technikai nehézségek (7 kód) okoztak problémát, de a hang és kép aszinkronitása (6 kód), a hálózati kapcsolat erőssége (5 kód), a megfelelő hangszer elérhetősége és karbantartása (7 kód), a felvételek készítésének körülményessége (2 kód), továbbá a digitális kompetenciák hiánya (2 kód) is indukált fennakadást. A digitális elmélyülésnek azonban tapasztalható pozitív hozadéka is. Egy-egy válaszadó úgy vélte, hogy a felvételek elkészítése által fejlődött a gyermeke koncentrációs képessége, a digitális kompetenciák és az IKT eszközök kezelésének területén is előrelépés mutatható ki, mindemellett új koncertfelvételeket, online hangversenytermeket is megismertek.

Habár kisebb mértékű, de hasonlóan jól látható különbség mutatkozik a *mentális állapothoz köthető tényezők*² esetében is, hiszen majdnem pontosan kétszer annyi negatív tartalmú információval (31 kód) találkozhattunk, mint pozitív kicsengésűvel (15 kód). A mentális állapotot érintő hátrányok tekintetében egyértelműen a motivációs nehézségek domináltak a válaszok között (20 kód), de visszatérő elem volt a gyermekek általános lehangoltsága, az önbizalom csökkenése, valamint figyelemzavar kialakulása, erősödése. Mindezek mellett negatívként jelent meg, hogy egy-egy gyermek gátlásosabbá és összességében feszültebbé vált, míg egy szülő kifejezetten arról számolt be, hogy a megváltozott oktatási környezet hatására gyermeke füllenteni és esetenként hazudozni kezdett, holott ezt megelőzően ez nem volt jellemző rá.

Szerencsére a mentális állapotra kifejtett pozitív hatásokról is érkeztek szülői vélemények. Többen is arról számoltak be, hogy gyermekükre jó hatással volt a folyamatos otthonlét, hiszen a nyugodt környezetnek köszönhetően jobban tudtak figyelni és koncentrálni, ezáltal pihentebbek és kiegyensúlyozottabbak voltak, mint a hagyományos, jelenléti oktatás alatt (12 kód), valamint megfelelő alkalmazkodóképesség birtokában átmeneti pozitívként vetődött fel az eleinte fennálló erősebb motiváció (3 kód).

Az előző főkódokkal összevetve szembeötlő, hogy míg eddig minden főkódon belül a hátrányok voltak túlsúlyban, addig a *térbeli és időbeli tényezők* esetében egyértelmű pozitív dominancia figyelhető meg. Mivel a tér- és időbeli tényezők között szoros kapcsolat áll fenn, azokat lehetőség szerint igyekeztünk szétválasztani. A térbeli tényezők (39 kód) kivétel nélkül az utazás megszűnéséhez kapcsolódtak valamilyen formában, hiszen nagyon sokan könnyebbé élték meg, hogy nem

² A zenepedagógusok véleményeit feldolgozó tanulmányunkban mentális és fizikális állapothoz köthető tényezők néven szerepelt, azonban a szülői vélemények mindössze a mentális tényezőkre tértek ki.

kellett külön energiát – és tervezést – fordítani az utazáshoz kapcsolódó logisztikai teendőkre. Amellett, hogy kényelmesebbnek és olcsóbbnak is találták, volt, aki kiemelte, hogy így nem kellett magukkal cipelni a hangszerüket, amely szintén megkönnyítette számukra a hétköznapiakat. Az időbeli tényezők (51 kód) esetében rekurrens vélemény volt, hogy az utazás elmaradása miatt több szabadidő maradt a gyermekek és gyakran a teljes család számára, ezáltal a teljes online oktatás időszakát időtakarékosabbnak élték meg (21 kód). Szintén többen pozitívként emelték ki, hogy a zenepedagógussal rugalmas órarendben, ezáltal rugalmas időbeosztással tudtak együttműködni (15 kód), ez pedig segítség volt számukra. Mindemellett kiemelendő a digitális oktatás egyik indirekt előnye, hiszen számos olyan vélemény született, hogy a megnövekedett szabadidőmennyiség miatt a gyermekek egész egyszerűen több időt tudtak hangszerükre fordítani, valamint összességében többet és szívesebben is gyakoroltak (15 kód).

Mindössze néhány véleményben kapott negatív felhangot térhez vagy időhöz köthető tényező, azonban ezek jól mutatják, hogy milyen általános nehézségek fordulhattak elő az online időszak alatt. Volt, akik számára komplikációt okozott az otthoni munka, tanulás, zenélés és egyéb teendők összeegyeztetése, hiszen több gyermek esetén a párhuzamosan zajló online órák zavarták egymást. Volt olyan megközelítés is, amely kifejezetten a zeneiskolai közeget hiányolta, azt a sajátos miliőt, amely megkülönbözteti a zeneiskolákat a hagyományos intézményektől.

Az időbeli tényezők kapcsán érdekes lehet megfigyelni, hogy negatív kontextusban éppen azok az elemek kerültek elő, amely a válaszadók többsége számára inkább pozitívként jelent meg. A gyakorlással kapcsolatban több véleményben is helyet kapott, hogy az online órákat gyakran kiegészítő felvételnézés miatt többet kellett a gyermekeknek gyakorolnia, épp emiatt időigényesebbnek és fárasztóbbnak érezték, mint a jelenléti időszakot. Emellett néhány véleményben kritika illette a zenepedagógus túlzott rugalmasságát, amelynek következtében az órák teljesen rendszertelenül valósultak meg.

A zenetanári felmérés eredményeihez hasonlóan (Szalai et al., 2022) most is számos olyan választ kellett értelmeznünk, amelyek tartalmuknál fogva ellentétes helyre kerültek, azaz az online zeneoktatás előnyét vizsgáló kérdéshez negatív, míg a hátrányait vizsgáló kérdéshez pozitív tartalmú állítást fogalmaztak meg. Ugyancsak hasonlóság, hogy arányait tekintve főként az előbbi variáció volt jellemző, hiszen az előnyöket vizsgáló kérdésünkhöz megannyi negatív tartalmú információ érkezett (79 kód). Ezen belül is kiemelkedő az a megközelítés, miszerint semmilyen előnyét nem látták az online zeneoktatásnak (65 kód), még annak ellenére sem, hogy néhányan megjegyzik, hogy a zenepedagógus mindent megtett annak sikerességéért, az mégsem bizonyult igazán működőképesnek. Többen is kiemelték, hogy szükségmegoldásként érthető volt a bevezetése, de ettől függetlenül nem tartják életképesnek (6 kód), a személyes kontaktus hiánya, a különböző hangtechnikai problémák túlon túl erőteljes faktornak bizonyultak. Jóllehet csak egy válaszban merült fel, de kiemelendő, hogy volt olyan eset is, ahol semmilyen mértékű online óra nem valósult meg.

Az ellentétes helyre írt adatok másik spektrumán kevesebb válaszopció jelent meg, ezekben a digitális zeneoktatás újdonságerejét, az ilyen módon megvalósuló érdekes órák sajátosan pozitív élményét írták körül, mindemellett egy válaszban megjelent az otthoni négykezes zongorázás, azaz a szülő-gyermek kamarazenei muzsikálás élménye, amely újdonság volt számukra.

A tanári közvetítő stílus változásai

Fontosnak tartottuk annak megvizsgálását is, hogy eredményezett-e változást a pedagógus órátartásában az online forma. Ezért megkérdeztük a szülőket is, hogy tapasztalt-e változást a jelenléti órákhoz képest az online órátartásban. Ennél a kérdésnél a kézi kódolást választottuk, mert sok

ismétlődő és kevés információtartalmú választ kaptunk. A vélemények áttekintése után négy csoportot tudunk létrehozni: 1. nem volt változás a jelenléti órákhoz képest; 2. teljes információhiány, mert a szülő nem volt jelen az órákon; 3. pozitív változásokat tapasztalt; 4. negatív változásokat érzékelt.

A 75 válasz közül 26 esetben válaszolták a szülők, hogy nem történt változás az online órákon a jelenléti oktatáshoz képest. A teljes információhiány csoportjába 30 válasz érkezett. Ezen belül azért különböző változatokat találtunk: gyakran azért nem tudott a változásról nyilatkozni a szülő, mert a jelenléti oktatás során nem volt jelen az órán. Előfordult olyan eset is, amikor az online órákon nem tudott részt venni a szülő és azzal is találkoztunk, hogy sem a jelenléti, sem az online órán nem volt ott. A kisebb gyermekek szüleinél előfordult, hogy a pandémia előtt még nem tanult zenét a gyermeke, ezért nem volt összehasonlítási alapja.

Az előző kutatási eredményekkel összehasonlítva (Szalai et al., 2022) meglepő volt a pozitív és negatív válaszok teljesen kiegyenlített aránya (17-17 db.). A pozitív változások közül egy kivétellel mindegyik a kapcsolattartáshoz és kommunikációhoz köthető tényezőkhöz tartozik. Leggyakrabban az emocionális tényezők kerültek elő, egyenlő arányban jelentek meg az órátartáshoz kapcsolódó tényezők és a szülői bevonódás, illetve a minőség és sikeresség került említésre. A sikerességhez köthető tényezőkre utalás egy esetben jelent meg.

A negatív változások említése kapcsán színesebb paletta bontakozott ki. Leggyakrabban az infrastruktúrális és digitális tényezők jelentek meg, ezen belül a digitális eszközök és alkalmazások kezelésének problémája vezet, majd a hálózati problémák és a hangszerhez kötődő nehézségek, végül a digitális kompetenciák kerültek említésre. A második legnépesebb problémacsoportot a tanuláshoz, tanításhoz, tananyaghoz köthető csoport jelentette. Itt a módszertan és óravezetés, valamint az ellenőrzés, javítás, számonkérés nehézségei kerültek elő. A következő csoport a sikerességhez köthető, ahol az általános tapasztalatok mellett a haladás mértékének lassulása jelentett gondot a szülők szerint. A mentális állapothoz köthető tényezők és a kapcsolattartáshoz, kommunikációhoz köthető tényezők kerültek még említésre és az időbeli tényezők jelentettek további nehézségeket.

Vélemények a gyermekek párhuzamos zenetanulásáról

A főkérdések között nem volt nagy szórás, csak a térbeli és időbeli tényezők jelentek meg alacsony számban. A legnagyobb csoportot a *nincs eltérő tapasztalat* főkérdő jelentette 28 válasszal, ahol a szülők nem észleltek különbséget a gyermekek zenetanulásában, 18 esetben *nem az online zenetanuláshoz köthető választ* kaptunk, mert még nem tanult zenét akkor a másik gyermek vagy már nem volt zeneiskolás a pandémia időszakában.

Három fő csoport közel azonos számú válasszal jelent meg (21-22 db.): a kapcsolattartáshoz és kommunikációhoz köthető tényezők, a sikerességhez köthető tényezők, valamint a mentális állapothoz köthető tényezők. A kapcsolattartáshoz és kommunikációhoz köthető tényezők esetében további alkódokat tudunk elkülöníteni: az órátartáshoz kapcsolódó tényezők és a szülői bevonódás esetében mind a pozitív, mind a negatív oldal megjelent. A minőség, sikeresség, illetve az emocionális tényezők között viszont csak a negatív oldal mutatkozott meg. Az órátartáshoz kapcsolódóan két pozitív véleményt idéznénk, mert jól mutatja, hogy mennyire fontos a zenepedagógusok sikeres helytállásához a személyiségük és a különleges attitűdjük: „Szerencsére a tanáraik rettentő jó fejek, rugalmasak és segítőkészek, így az online oktatás nem jelentett nagy gondot”. A második esetben egy egészen különleges helyzetet láthatunk: „A másik fiam tanára katonaként sokszor a határra volt vezényelve és még ott is foglalkozott vele.” Az órátartással kapcsolatos negatív vélemények között

a standard válaszok jelentek meg: többször elmaradtak órák, rövidebb órát tartottak, illetve a személyes kontakt hiánya merült fel. A szülői bevonódás kapcsán annak az örömét lehetett felfedezni, hogy a szülők végre részesei lehettek a gyermekek zeneórájának, amire a jelenléti oktatás alkalmával ritkán van lehetőség. A negatív oldalon elsősorban a kisebb gyermekeknél szükséges több segítség, illetve a nagyobb szülői leterheltség jelent meg. A minőség és sikeresség esetében a személyes találkozás hiánya miatti hanyagabb felkészülés fordult elő. Az emocionális tényezők nagyobb arányban jelentek meg a főkódon belül és mind negatív felhanggal. Itt megjelent újra a személyes találkozás hiánya miatti elkedvetlenedés és lelkesedésvesztés, másrészt az új helyzet és technika miatti szorongás, zárkózottság. Pl: „Nagyon zavarban volt, hogy kamera előtt kell játszania.”, illetve „Másik gyermekemet jobban feszélyezte az, hogy esetleg mi is meghalljuk, mit beszél, mit játszik.”

A *sikerességhez köthető tényezők* közül a diákokra gyakorolt hatás, a haladás mértéke és az általános tapasztalatok pozitív és negatív oldalai egyaránt megjelentek. Újra megfogalmazásra került a szülők részéről, hogy a kisebb gyermekek, illetve a kezdő zenetanulók nehezebben boldogultak, számukra kiemelten nagy jelentőségű a zenetanárral való személyes kapcsolat. A diákokra gyakorolt hatások között elsősorban negatív vélemények fogalmazódtak meg, amelyek nemcsak a kevesebb zenélésről és a sikerélmény hiányáról számoltak be, hanem a zenetanulás időleges vagy végleges feladását is jelentették több gyermek számára. A haladás mértéke teljesen vegyes képet mutatott. Egyesek számára gyorsabb és jobb haladást jelentett az online óra, másoknak nem volt elég hatékony, illetve olyan technikai problémákkal küzdöttek, mint a fúvósoknál a helyes légzéstechnika.

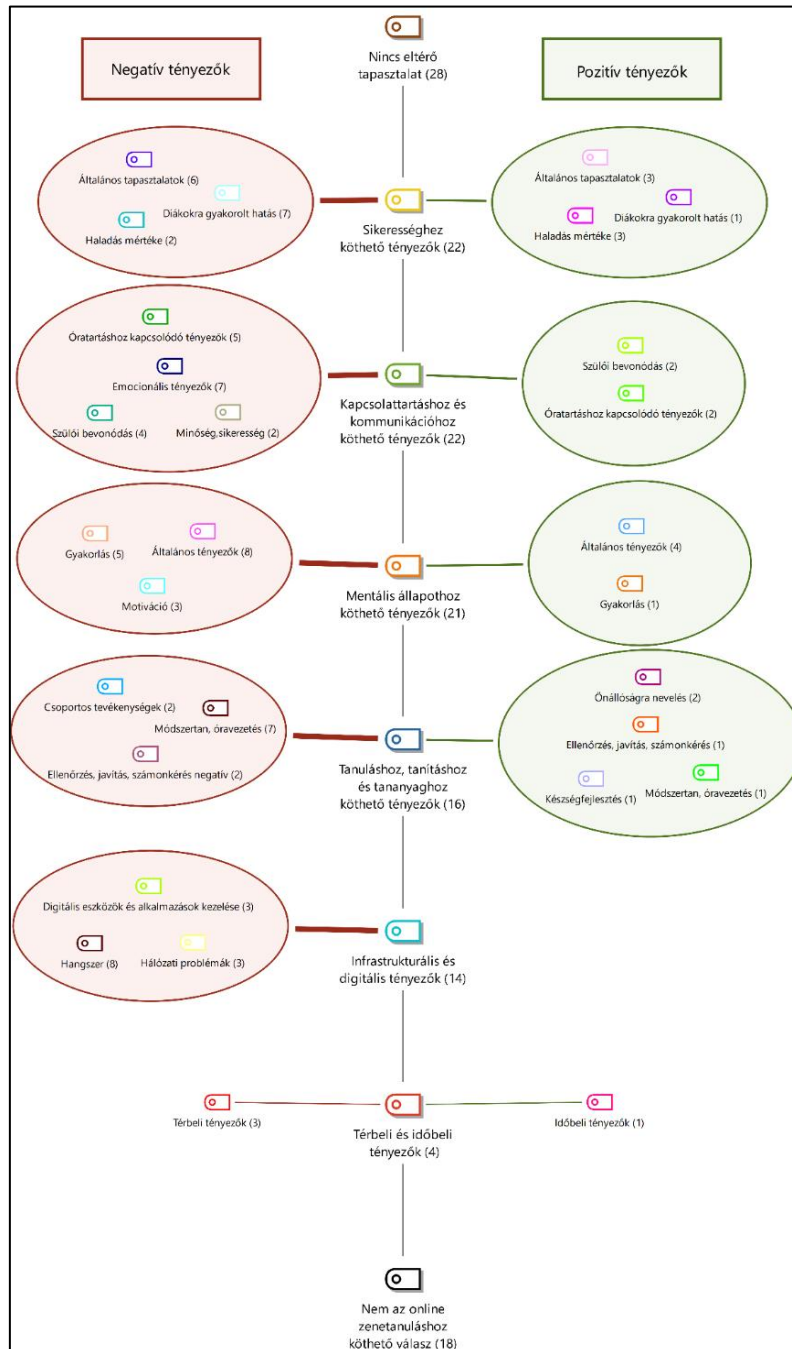
A *mentális állapothoz* köthető tényezők esetében gyakran megjelentek a gyermekek gyakorlására és a motivációjára történő utalások, ezért ezeket külön alkódként kezeltük. A pozitív válaszok esetében a lelkesedés vagy a kisebb gyermekek gyorsabb alkalmazkodása került említésre. A negatív oldalon inkább a hozzáállás minőségének romlását hozták fel, illetve az a probléma fogalmazódott meg, hogy túl sok időt kell a számítógép előtt tölteniük a gyermekeknek és szinte függővé váltak emiatt. Többen említették az egész család számára nagyobb terhet és kihívást jelentő helyzeteket az online oktatás miatt. A gyakorláshoz kötődően egy kivételével mindenki a kevesebb gyakorlásról írt, ami összecseng a korábban említett hozzáállással és a lelkesedés csökkenésével. A motivációhoz kötődően csak negatív tapasztalatokat láttunk, ami a motiváció teljes elvesztését is jelenthette.

A *tanuláshoz, tanításhoz, tananyaghoz köthető tényezők* között a legtöbb esetben a módszertan, óravezetéshez érkezett megjegyzés egy kivételével mind negatív felhanggal. A rugalmas és segítőkész hozzáállás mellett megjelentek az elmaradt, illetve rövidebb órák, a csupán e-mail-ben történő értékelés, a beskatulyázás és a tanári hangszerjáték hiánya is előfordult. Az ellenőrzés, javítás, számonkérés esetében a felvétel utáni megbeszélés jó megoldásnak bizonyult. Viszont problémát jelentett, hogy a tanár a gyermek „*testtartását sokszor nem korrigálta, mert sajnos nem volt felnőtt, aki egész alakban is láthatta.*” Az online helyzet azonban pozitív következményekkel is járt az önállóságra nevelés és készségfejlesztés kapcsán. Egyrészt jobban rá voltak kényszerítve a diákok az önálló munkára, többen maguk is kerestek darabokat, amiket szerettek volna megtanulni. Egyes diákoknál a kottaolvasási készség is fejlődött, hiszen nem volt lehetőségük hallás után megtanulni a darabot, ahogy az a jelenléti órán történt volna. A szolfézs órák esetében viszont többen is jelezték, hogy gyakran elmaradtak.

Az *infrastrukturális és digitális tényezők* között csak negatívumokról számoltak be a szülők. A legtöbb nehézség a hangszeres oktatáshoz kötődött. Nem látta a tanár rendesen a kicsi képernyőn, nem tudta megigazítani a kezét a hangszeren, különösen a kezdő hangszeratanulóknál és a kisebb gyermekeknél jelentett ez komoly kihívást mind a gyermekek, mind a tanárok részére. A digitális eszközök és alkalmazások kezelése és megléte még mindig problémaként merült fel. Előfordult,

hogyan a tanárnak nem volt kamerája, illetve főleg kisebb gyermekeknél kellett szülői segítség az eszközök beállításához. Ehhez társultak még a hálózati problémák, ami csatlakozási nehézségeket, kép- és hangminőségi hibákat okozott.

A térbeli és időbeli tényezők kapcsán az időbeli tényezőknél pozitívumként jelent meg, hogy a gyermek „szigorú időrendjébe jobban illeszkedtek az online- mint az offline órák.” A térbeli tényezőknél csak negatívumokról írtak a szülők, miszerint „nehéz volt összehangolni a többféle hangszerrel egy otthonban” vagy „logisztikázni kellett, hogy a hangszeres órák ne egyszerre legyenek, hogy ne zavarják egymást”, illetve extrém esetben is előfordult: „mivel heten lakunk egy lakásban (két felnőtt, öt tanulmányokat folytató gyermek, így egy tenorkürt óra eléggé nagy kihatással volt az életünkre: nincs se hangszerrelt szobánk se elég helyiségünk)”.

1. ábra. A Covid-19 alatti párhuzamos zenetanulás vizuális térképe a szülői vélemények alapján

Forrás: HAZEN-adatbázis, 2022

Összefoglalás

Tanulmányunkban arra vállalkoztunk, hogy feltárjuk, a járványügyi helyzet miatt kialakult online tanulási környezetben szerzett tapasztalatokat miként látják az oktatás nélkülözhetetlen aktorai, a szülők, akik a családban egyszerre töltnek be megfigyelői és támogatói szerepet. Figyelemreméltó a különbség a szülői és a tanári visszajelzéseket összevetve (Szalai et al., 2022), hiszen a zenepedagógusok elsősorban az infrastrukturális problémákat, illetve a nevelő-oktató munka akadályoztatását emelték ki hátrányként. A szülői oldal ezzel szemben a legfajsúlyosabb problémaként a kapcsolattartáshoz és kommunikációhoz köthető emocionális tényezőket hangsúlyozta, ezzel is bizonyítva, hogy a perszonális kapcsolat a zeneoktatás területén dominánsabb, mint a közoktatás más területein. A család életével kapcsolatos logisztikai szervezések nehézségei jelentős mértékben csökkentek az otthontanulás lehetősége által, különös tekintettel az utazásra szánt időre.

Kutatásunk további újdonsága, hogy azon családokat is vizsgáltuk, ahol több gyermek is tanult zenét a pandémia alatt. A szülők közel 20%-a nem tapasztalt eltérést a gyermekek zenetanulmányai között. A legnagyobb eltérést a kapcsolattartás és kommunikáció, valamint a mentális tényezők területén érzékelték.

Tanulmányunk különleges aspektusát a zenepedagógusok közvetítői attitűdjeinek esetleges változásai jelentették. A jelenléti oktatáshoz képest az online időszak alatt a szülők is szembesülhettek a zenetanárok kihívásaival. Közel egyharmaduk nem tapasztalt eltérést a zenepedagógusok habitusában, emellett azonos arányban jelentek meg a pozitív és negatív változásra utaló válaszok.

Konklúzióként elmondható, hogy az online tanulási környezet dinamikusabban fejlődő módszertani innovációkra kényszerítette a zenei nevelés összes résztvevőjét, lehetséges új utakat mutatva a technológiát természetes közegként kezelő generáció számára. Mindazonáltal a szülői oldal is úgy vélte, hogy a zenetanulás személyes interakciói segítik gyermekeik egészséges lelki és mentális fejlődését, különös tekintettel a szociális kapcsolatokra.

Hivatkozott források

- Biasutti, M., Antonini P. R., & Schiavio, A. (2022). Assessing teachers' perspectives on giving music lessons remotely during the COVID-19 lockdown period. *Musicae Scientiae*, 26(3), 585–603. <https://doi.org/10.1177/1029864921996033>
- Daubney, A., & Fautley, M. (2020). Editorial research. Music education in a time of pandemic. *British Journal of Music Education*, 37(2), 107–114. <https://doi.org/10.1017/S0265051720000133>
- Giannini, S. (2022). *Prioritize health and well-being now and when schools reopen*. Letöltés dátuma: 2024.10.08. forrás: <https://www.unesco.org/en/articles/prioritize-health-and-well-being-now-and-when-schools-reopen>
- Hadnagy, J. (2016). Közösségi kapcsolatok szerveződési sajátosságai a digitális térben és ami mögötte van. In Pacsuta, I. (Ed.), *Az IKT eszközök szociálpedagógiai vonatkozásai* (pp. 53–93). Líceum Kiadó.
- Horváth Cz. J., Lévai, J., & Molnár, Gy. (2014). *Oktatás és technológia*. Typotex.
- Jones, B. D., & Parkes, K. A. (2010). The Motivation of Undergraduate Music Students: The Impact of Identification and Talent Beliefs on Choosing a Career in Music Education. *Journal of Music Education*, 19(2), 41–56. <https://doi.org/10.1177%2F1057083709351816>

- Kerekes, R., & Kiss, J. (2022). Csoportos zenei órák az online térben. In Váradi, J. (Ed.), *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* (pp. 53–70). MMA MMKI.
- Kiss, J., Kerekes, R., & Bartalis, I. (2022). Motiváció megtartása az online térben. In Váradi, J. (Ed.), *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* (pp. 71–86). MMA MMKI.
- Malatyinszky, Sz. (2020). *A digitális oktatás megélése*. EFOP-3.4.4-16-2017-00001. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.36400.38408>
- Miksza, P., & Hime, L. (2015). Undergraduate music program alumni's career path, retrospective institutional satisfaction, and financial status. *Arts Education Policy Review*, 116(4), 1–13. <https://doi.org/10.1080/10632913.2014.945628>
- Miksza, P., Parkes, K., Russel, J. A., & Bauer, W. (2021) The well-being of music educators during the Pandemic Spring of 2020. *Psychology of Music*, 50(4), 1152–1168. <https://doi.org/10.1177%2F03057356211042086>
- Molnár, É. (2009). Az önszabályozás értelmezései és elméleti megközelítései. *Magyar Pedagógia*, 109(4), 343–364.
- Óváry, Z., & Váradi, J. (2022). Kitekintés a maszk mögül. In Váradi, J. (Ed.), *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* (pp. 87–102). MMA MMKI.
- Pusztai, G., & Győri, K. (2021). Learning Alone – a kapcsolati beágyazódás vizsgálata a távolléti oktatás alatt. *Educatio*, 30(1), 112–125. <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.1.9>
- Szalai, T., Mike, Á., & Radócz J. Miklós (2022). A digitális zeneoktatás előnyei és hátrányai. In Váradi, J. (Ed.), *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* (pp. 103–116). MMA MMKI.
- Sz. Fodor, A., & Molnár-Tamus, V. (2022). Zeneoktatás szokatlan környezetben. In Váradi, J. (Ed.), *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* (pp. 23–38). MMA MMKI.
- Szűcs, T. (2019). Az alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Váradi, J. (2021). Music on the Air. In Vidulin, S. P. (Ed.), *Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads. Researches in Music Education* (pp. 159–176). Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Váradi, J. (2022). Zeneoktatás távhangolásban. *Valóság: Társadalomtudományi Közlöny*, 64(9), 87–102.
- Váradi, J. (2023). *A művészeti nevelés helyzete a 21. században*. Balassi Kiadó.
- Váradi, J., & Józsa, G. (2022). A zeneoktatás jellemzői az online térben. A kutatás előzménye, mintája és módszere In Váradi, J. (Ed.), *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* (pp. 11–22). MMA MMKI.
- Váradi, J., & Józsa, G. (2023). Factors Affecting Attendance of and Attitudes towards Artistic Events among Primary School Children. *Social Sciences*, 12(7). 404. <https://doi.org/10.3390/socsci12070404>
- Váradi, J., & Józsa, G. (2024). Az alapfokú zeneoktatás jellemzői virtuális térben a Covid-19 ideje alatt. *Képzés és Gyakorlat*, 22(1), 7–18. <https://doi.org/10.17165/tp.2024.1.7-18>
- Vega, J. C. (2021). Music (Education) During the Pandemic of COVID-19. *Academia Letters*, 333. <https://doi.org/10.20935/AL333>

Wallance, P. (1999). *The internet in a psychological context. The psychology of the Internet*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511581670.002>

Szerző(k):

Kerekes Rita

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4084-0077>

Nyíregyházi Egyetem Zenei Intézet, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola
Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program

E-mail cím: kerekes.rita@nye.hu

Mike Ádám

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7657-2169>

Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar, Nyíregyházi Egyetem Zenei Intézet, Debreceni Egyetem
Humán Tudományok Doktori Iskola Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program

E-mail cím: mike.adam@music.unideb.hu

Radócz J. Miklós

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3396-8184>

Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola Nevelés- és Művelődéstudományi
Doktori Program, Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakgimnázium és Zeneiskola – AMI

E-mail cím: miklos.radocz@gmail.com

Szűcs Tímea

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8327-8280>

Debreceni Egyetem, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Neveléstudományi Tanszék

E-mail cím: szucstimea77@gmail.com

